

LIETUVA–LENKIJA–ŠVEDIJA:
Europos dinastinės jungtys ir
istoriniai-kultūriniai ryšiai

LITHUANIA–POLAND–SWEDEN:
European Dynastic Unions and
Historical-Cultural Ties

SUDARYTOJAI / COMPILED BY
Eugenijus Saviščevas, Marijus Uzorka

Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai
National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania

Vilnius 2014

UDK 327(474.5:438:485)(091)

Li-147

LIETUVOS DIDŽIŪJŲ KUNIGAİKŠČIŲ RŪMŲ STUDIJOS, XXI TOMAS
STUDIES OF THE PALACE OF THE GRAND DUKES OF LITHUANIA, VOLUME XXI

Lietuvos
mokslo
taryba

Knygos parengimą ir išleidimą rėmė Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-8-15)

SUDARYTOJAI / COMPILED BY

Eugenijus Saviščevas, Marijus Uzorka

RECENZENTAI / REVIEWED BY

dr. Liudas Jovaiša, prof. dr. Zigmantas Kiaupa

VERTĖJAI / TRANSLATED BY

Vyturus Jarutis, Piotr Krasnowolski, Albina Strunga, Dovilė Troskovaite

REDAKTORIAI / COPY-EDITED BY

Ramūnas Kondratas, Indrė Makauskaitė

RODYKLIŲ SUDARYTOJA / INDEXES MADE BY

Lirija Steponavičienė

FOTOGRAFAI / PHOTOS BY

Vytautas Abramauskas, Krzysztof J. Czyżewski, Anders Damberg, Adam Engelman, Annika Franzon, Ignacy Jakubczyk, Dariusz Kołakowski, Jerzy Langda, Hervé Lewandowski, Stanisław Michta, Göran Mörner, Emre Olgun, Andrzej Ring, Lech Sandzewicz, Zofia Tomaszewska, Adam Wierzba, Marek Wrede, Jacek Żukowski

VIRŠELYJE / ON THE COVER

Žygimanto Vazos laikų trimito vėliava, fragmentas, XVII a. pr.
Trumpet flag from the reign of Sigismund Vasa, detail, early 17th c.

© Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2014

ISSN 2351-7107

ISBN 978-609-8061-31-4

Mokslinių straipsnių rinkinys, parengtas tarptautinės konferencijos
Lietuva–Lenkija–Švedija: Europos dinastinės jungtys ir istoriniai-kultūriniai ryšiai,
skirtos Jono Vazos ir Kotrynos Jogailaitės vestuvių 450 metų sukakčiai
(1562–2012) ir vykusios 2012 m. spalio 4–5 d. Nacionaliniame muziejuje
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose, pranešimų pagrindu

A collection of scholarly articles based on papers read at the International Conference
Lithuania–Poland–Sweden: European Dynastic Unions and Historical-Cultural Ties,
which was dedicated to the 450th anniversary of wedding of John Vasa and
Catherine Jagiellon (1562–2012), and which took place on 4–5 October 2012 at
National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania

KONFERENCIJOS ORGANIZATORIAI / CONFERENCE ORGANIZERS

Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai /
National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History

Vilniaus universitetas / Vilnius University

KONFERENCIJOS PARTNERIS / CONFERENCE ORGANIZING PARTNER

Lenkijos institutas Vilniuje / Polish Institute in Vilnius

KONFERENCIJOS RĖMĖJAI / CONFERENCE SPONSORS

Lietuvos mokslo taryba / Research Council of Lithuania

Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos /
Department of Cultural Heritage under the Ministry of Culture

Švedijos ambasada Vilniuje / Embassy of Sweden in Vilnius

Vokietijos ambasada Vilniuje / Embassy of Germany in Vilnius

AB „Lietuvos dujos“ / AB “Lietuvos dujos”

Gintautas Sliesoriūnas
Lietuvos istorijos institutas, Vilnius

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų grupuotės ir rokošas¹ po Augusto Stipriojo rinkimų (1697–1698)

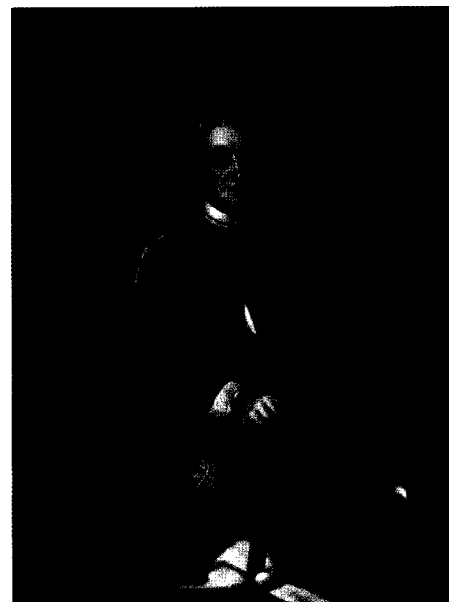
Liublino unija įkurtą Lenkijos ir Lietuvos Valstybę iki jai žlungant valdė devyni išrinkti valdovai. Penkis jų galima priskirti dviem dinastijoms: tris – Vazų, du – Vetinų, kartais dar vadinamų Saksais. Valdovų rinkimus, atvedusius šių dinastijų pradininkus į sostą, skiria 110 metų, tačiau juos sieja nemažai paradoksalių panašumų. Buvo atverti keliai į Lenkijos ir Lietuvos Valstybės asmenines unijas su trečia valstybe, ir abu kartus – su liuteroniška. Religiniai skirtumai tapo papildomu įtampos šaltiniu. Vazos šios dilemos nepajėgė išspręsti ir asmeninė unija su Švedija iširo. Tiek sąjunga su Švedija, tiek ir su Saksonija sukūrė prielaidas esminiems geopolitiniams pokyčiams regione ir suteikė didžiulių galimybių. Tačiau nei Vazos, nei Vetinai nesugebėjo šių galimybių tinkamai išnaudoti.

Abiejų dinastijų valdymo pradžią sieja ir dar vienas bendras bruožas. Tiek Žygimantas Vaza, tiek Augustas Stiprusis Lenkijos ir Lietuvos Valstybę įvėlė į tragiškus karus su Švedija. Juos rinkę bajorai to tikėjosi mažiausiai. Abiejų dinastijų pradininkai nebuvo išrinkti vieningai, savo varžovus jiems teko įveikti po trumpų, bet sėkmingų karinių kampanijų. Nuo rinkimų nebuvo atsiejamas ir bajorijos susiskaldymas, o kovoje po rinkimų buvo pralietas kraujas. Tai lėmė, kad tiek Žygimantui Vazai, tiek Frydrichui Augustui Vetinui buvo lemta susidurti su radikaliaja opozicija, o netrukus – ir su detronizacijos (nuvertimo nuo sosto) pavojais.

Panašumų galima rasti ir daugiau. Tiek pirmojo Vazos, tiek ir pirmojo Vetino įsiviešpatavimas neatsiejamas nuo svarbių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės santvarkos reformų², kurios apėmė net tokią sritį kaip valstybinės raštvedybos kalbos nustatymas.

¹ Rokošas – teisėtas bajorų nepaklusnumas, pasipriešinimas valdovui.

² Pačioje Žygimanto Vazos valdymo pradžioje (1588) buvo patvirtintas ir įsigaliojo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisinis sąrangos pagrindus ir rusėnų kalbos statusą nustatantis Trečiasis Statutas. O Augusto Stipriojo valdymo pradžia neatsiejama nuo Lenkijos ir Lietuvos teisių suliginimo įstatymo – *coaequatio iurium* – priėmimo. Šis įstatymas ne tik reguliavo santvarkos dalykus, bet ir panaikino rusėnų kalbos oficialų statusą, vietoj jos valstybės, pirmiausia teismų, raštvedyboje įvesta lenkų kalba. Įstatymas buvo priimtas 1697 m. elekciniame seime, o patvirtintas tų pačių metų karūnaciniam seime. Daugiau apie tai žr.: *Coaequatio iurium una cum ordinatione iudiciorum tribunalium et repartitione, locationeque exercituum Magni Ducatus Litvaniae*, [Vilnius, 1697–1698?]; *Volamina legum*, t. 5, Petersburg, 1860, p. 417 (861)–421 (870); t. 6, 1860, p. 12 (12–13); Lappo J. *Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos*, Kaunas, 1932, p. 132–137, 155–162; Malec J. „Coaequatio iurium stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego z Koroną Polską z 1697 roku“, in: *Acta Baltico-Slavica*, nr 12, 1979, s. 203–215; Sliesoriūnas G. „Sejmiki nowogródzkie w okresie bezkrólewia 1696/97 r. a nadanie językowi polskiemu statusu urzędowego w Wielkim Księstwie Litewskim“, in: *Między Wschodem a Zachodem. Studia z dziejów Polski czasów nowożytnych*, pod red. J. Staszewskiego [ir kt.], Toruń, 2001, s. 209–214; idem, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės teisių suliginimo įstatymo – *coaequatio iurium* – įstatymo priėmimas 1697 m.“, in: *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 325–338; idem, *Lietuvos Didžioji Kimigaikštystė vidaus karo išvakarėse. Didikų grupuočių kova 1690–1697 metais*, Vilnius, 2000.

Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Augustas Stiprusis (1670–1733), po 1736
King of Poland and Grand Duke of Lithuania Augustus II the Strong (1670–1733), after 1736
ZKW-PZS

Tačiau ir skirtumai buvo didžiuliai. Žygimanto Vazos kovos dėl sosto laikotarpiu Lietuvos elitas, nors ir draskomas vidinės konkurencijos, pajėgė veikti solidarai ir atsargiai, neįtraukė Lietuvos į Vazos ir Habsburgo šalininkų ginkluotą kovą. Be to, buvo pripažintas Trečiasis Lietuvos Statutas. Visai kitaip Lietuvos elitas ir bajorija elgėsi 1697 metais. Susidariusios dvi karaliaus rinkimų stovyklos nugalėtoju paskelbė savo kandidatus. Pirmasis buvo Prancūzijos remtas Liudvikas Pranciškus Juozapas Burbonas – kunigaikštis De Konti. Suartėjimo su Prancūzija priešininkai laimėtoju paskelbė kitą pretendantą – Saksonijos kunigaikštį Frydrichą Augustą Vetiną (į mūsų istoriją įėjo kaip karalius Augustas Stiprusis). Kuris iš šių dviejų pretendentų tapo tikruoju laimėtoju, paaiškėjo tik po beveik pusmetį trukusios poelekcinės kovos. Apie du mėnesius – nuo rugsėjo pabaigos ir iki lapkričio pradžios – buvo realus didelio vidaus karo pavojus. Krašto laimei kova apsiribojo nedideliais ginkluotais susidūrimais. O didžiausios karinės paramos kunigaikštis De Konti tikėjosi sulaukti iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės, kuriai vadovavo Lietuvos didysis etmonas Kazimieras Jonas Sapiega – prancūzų kandidato rėmėjas. Supratęs, kad kovos dėl sosto nelaimės, kunigaikštis De Konti savo sprendimą Gdansko reidą palikti su prancūzų karo laivų eskadra ir grįžti į Prancūziją paaiškino pirmiausia tuo, kad nesulaukė prie Gdansko turėjusios atžygiuoti Lietuvos kariuomenės. Šią žinią skelbė ir to meto Europos spauda³. Ėmė skliti legenda

³ *Historical and Political Monthly Mercury*, 1697, Vol. 8, No. 12, 1697 December, p. 470–471. Čia rašoma apie kunigaikščio De Konti pasitraukimą iš Gdansko ir perpasakojami jo atsiveikinimo laiška. Galutinai De Konti viltis ir ketinimą kovoti dėl sosto „Lietuvos kariuomenės priešakyje“ sužlugdė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės „maištas“ („no body having the Courage to joyn with him: that at length his last Hopes having faild him, through the Revolt of Lithuanian Army, at the Head of wich he resold to have put himself“).

apie Sapiegų išdavystę, kuri esą užkirto kelią Burbonams į Lenkijos ir Lietuvos Valstybės valdovo sostą. XX a. pradžioje dalis lenkų istorikų, pasidavusių to meto madai nemėgti vokiečių, žavėtis prancūzais ir ieškoti atsakymo, kodėl žlugo Lenkijos ir Lietuvos Valstybė, šiam Sapiegų, kuriems, be visų kitų nuodėmių, dar prilipo ir bajorų engėjų bei savivaliautojų, karaliams nelojalių didikų etiketė, „išdavystės“ motyvui suteikė dar ryškesnių spalvų. Kazimežo Pivarskio (Kazimierz Piwarski) darbuose Sapiegos, išdavę kunigaikštį De Konti, užkirto kelią sąjungai su Prancūzija ir leido įsiviešpatauti Vetinams su visais dėl to kylančiais Saksų epochos Lenkijai tragiškais padariniais, kurie vedė valstybę į sunaikinimą⁴. Skaitytojui beliko pasidaryti logišką išvadą, kad jei Sapiegos su Lietuvos kariuomene būtų laiku atžygiavę prie Gdansko, kalbėtume ne apie Saksų, bet apie Burbonų epochą, reformas ir, žinoma, nebūtų buvę jokių valstybės padalijimų. Taip poelekcinės kovos epizodas įgavo egzistencinę reikšmę.

Jau vien dėl šios juodos legendos reikia išsiaiškinti, kaip viskas vyko iš tiesų: kodėl ir kaip Sapiegos buvo priversti atsisakyti sumanymo vesti Lietuvos kariuomenę į pagalbą Liudvikui Pranciškui Juozapui Burbonui?

Sapiegų dvejonės per karaliaus rinkimus ir po jų nebuvo netikėtas dalykas. Jau elekcinio seimo išvakarėse Sapiegos svarstė galimybę atsiriboti nuo Prancūzijos kandidato. Po skilimo per karaliaus rinkimus Sapiegų netikrumas ir abejonės labai sustiprėjo, ypač tai buvo būdinga didžiajam etmonui Kazimierui Jonui Sapiegai. Nuo jo apsisprendimo ir priklausė, ar įsitrauks Lietuvos kariuomenė į vidaus karą dėl sosto, ar ne.

Nė per vienus rinkimus – nei prieš 1697 m., nei vėliau – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorija neatliko lemiamo vaidmens, o kai laimėtojas paaiškėdavo po ginkluotos kovos, Lietuvos kariuomenės vaidmuo tebūdavo marginalinis. Tad kodėl tiek daug buvo tikimasi iš Lietuvos kariuomenės 1697 metais? Abu Lenkijos etmonai ir Lietuvos lauko etmonas Juozapas Boguslavas Sluška rinkimuose parėmė Frydrichą Augustą. Saksonijos kunigaikščio neparėmė vienintelis etmonas – Kazimieras Jonas Sapiega. Kunigaikščio De Konti šalininkų pirminiai sumanymai į savo rankas perimti Lenkijos Karalystės kariuomenės kontrolę ir nusamdyti papildomų karinių junginių iš Ukrainos kazokų, valakų (moldavų) ir Lenkijos bajorų, nepaisant pastangų ir tam skirtų lėšų, taip pat ir kunigaikščio De Konti skirtų Lenkijos didikams, pirmiausia Liubomirskiams, žlugo. Todėl Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės vaidmuo planuojamoje kovoje dėl sosto tarp Prancūzijos kandidato ir Frydricho Augusto Vetino šalininkų labai išaugo.

Kurį laiką Prancūzijos ambasadoriui Melchiorui de Polinjakui (Melchior de Polignac) atrodė, kad užteks vien tik Lietuvos kariuomenės paramos būsimoje kovoje dėl karūnos, nes Lenkijos Karalystės kariuomene Saksonijos kunigaikščio grupuotė iš pradžių

negalėjo pasitikėti. Nors pačiose elekcinio seimo išvakarėse pavyko susitarti dėl Lenkijos Karalystės kariuomenės konfederacijos paleidimo ir kariuomenė vėl pripažino Lenkijos etmonų valdžią, per karaliaus rinkimus bajorijai pasidalijus į dvi stovyklas ir laimėtoju paskelbus du pretendentes, Lenkijos kariuomenė užėmė demonstratyviai neutralią poziciją. Ji leido suprasti, kad parems tą pretendentą, kuris grąžins kariškiams valstybės skolą, tai yra sumokės laiku neišmokėtas algas. Tad Lenkijos etmonų reali valdžia savo kariuomenei pirmaisiais mėnesiais po karaliaus rinkimų nebuvo tvirta. Lietuvos lauko etmono Juozapo Boguslavo Sluškos įtaka Lietuvos kariuomenėje negalėjo atsverti didžiojo etmono Kazimiero Jono Sapiegos įtakos. Įvertinęs šias aplinkybes, Prancūzijos ambasadorius 1697 m. rugpjūčio 16 d. pranešime rašė, kad vienas etmonas, tai yra Kazimieras Jonas Sapiega, yra vertingesnis nei kiti trys Saksų remiantys etmonai, nes tik Lietuvos didysis etmonas realiai vadovauja kariuomenei⁵. Bet padėtis netrukus pasikeitė.

Saksonijos kunigaikštis prieš rinkimus buvo pažadėjęs iš savo lėšų Lenkijos ir Lietuvos kariuomenei skirti 10 mln. auksinų valstybės skoloms padengti. Lenkijos kariuomenei turėjo tekti du trečdaliai šios sumos, o 3,333 mln. auksinų buvo pažadėta Lietuvos kariuomenei. Netrukus paaiškėjo, kad Saksonijos kunigaikštis ne tik pasiryžęs savo pažadus tesėti, bet ir yra pajėgus tokią sumą skirti. Frydrichas Augustas 1697 m. rugpjūčio 31 d. Lenkijos kariuomenei sumokėjo per 4 mln. auksinų (du trečdalius per rinkimus Lenkijos kariuomenei pažadėtos sumos) ir užsitikrino Lenkijos kariuomenės lojalumą⁶. Kurį laiką jam nepakluso tik keli Liubomirskių vadovaujami Lenkijos kariuomenės daliniai. Vienintelė reali ginkluota jėga, galinti remti Prancūzijos kandidatą, buvo Lietuvos didžiajam etmonui lojali Lietuvos kariuomenė. Kad eliminuotų šį pavojų, Frydrichas Augustas, jo šalininkai Respublikoje ir šalyse kaimynėse prieš Sapiegas panaudojo visą spektrą poveikio priemonių. Tai buvo Rusijos kariuomenės demonstratyvus koncentravimas prie rytinių Lietuvos sienų; tiesioginiai grasinimai Sapiegomis; antisapieginių nuotaikų skleidimas tarp Lietuvos bajorų; bandymai pakirsti Sapiegų valdžią Lietuvos kariuomenėje; karinis spaudimas Sapiegomis lojaliems kariuomenės junginiams; politinis kunigaikščio De Konti šalininkų Lietuvoje papirkinėjimas, kad pereitų į Frydricho Augusto pusę. Pastaroji – vadinamoji meduolio – taktika buvo taikoma ir patiems Sapiegomis. Tačiau ją Frydrichas Augustas ir jo aplinka aktyviau ėmė taikyti kiek vėliau, kai nebebuvo pavojaus, kad kova dėl sosto peraugtų į didelį vidaus karą, ir naujasis karalius galėjo ruošti dirvą kraštui nuraminti bei politiškai susitaikyti, arba, kaip anuomet buvo sakoma – pacifikacijai (nuo 1697-ųjų pabaigos ir 1698 metais).

⁴ Pavyzdžiui, Piwarski K. „Opozycja litewska pod koniec XVII wieku“, in: *Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie, 28 listopada do 4 grudnia 1930 r.*, t. 1 (referaty), Lwów, 1930, s. 259–277. Apie Sapiegų „išdavystę“ rašė ir daugelis vėlesnių istorikų, pavyzdžiui, Komarzyński M. *Księcia Contiego niefortunna wyprawa po koronę Sobieskiego*, Warszawa, 1971, s. 126.

⁵ [Kalinka W.] *Depesze księdza de Polignac posła francuzkiego po śmierci Jana III króla polskiego*, t. 2, Poznań, 1855, s. 45; Skrzypietz A. „Sapiehowie wobec elekcji księcia Conti (1697 r.)“, in: *Sapiehowie epoki Kodnia i Krasiczyna*, red. K. Stępnik, Lublin, 2007, s. 385.

⁶ Wojtasik J. „Walka Augusta II z obozem kontystowsko-prymasowskim w pierwszym roku panowania (1697–1698)“, in: *Przegląd historyczny*, t. 60, z. 1, 1969, s. 29.

Sapiegų sprendimams daug įtakos turėjo Rusijos kariuomenės koncentravimas prie Lietuvos sienų. Rusų korpusą prie Lietuvos sienų imta telkti dar karaliaus rinkimų išvakarėse, atvirai nedeklaruojant, jog tai daroma norint paveikti rinkimų rezultatus, tačiau Rusijos siunčiamas signalas buvo akivaizdus – Prancūzijos remiamo kandidato pergalė gali išprovokuoti karinį konfliktą su Rusija. Sapiegoms šis korpusas kėlė rūpesčių, etmonas nuolat stebėjo rusų veiksmus. Praėjus kelioms dienoms po skilimu pasibaigusių karaliaus rinkimų Sapiega viešai nuogaštavo, kad rusai stovi prie pat sienos, nors jos ir neperžengia, bet savo žirgus kartais jau ir Lietuvoje gano⁷.

Grasinimai Sapiegoms

1697 m. karaliaus rinkimų specifika buvo ta, kad per juos didikai ir bajorija gana atvirai toleravo užsienio valstybių kišimąsi, net savo remiamus kandidatus skatino kuo greičiau į Respubliką įvesti kuo daugiau karinių pajėgų, atitinkamai – saksų arba prancūzų. Daugeliui Frydricho Augusto šalininkų atrodė priimtinas ir Rusijos kišimasis į varžytuvių dėl Respublikos sosto eigą. Žymūs Saksonijos kunigaikščio šalininkai Respublikoje, bandydami atgrasyti Sapiegas nuo paramos kunigaikščiui De Konti, noriai griebėsi galimos rusų intervencijos argumento. Pavyzdžiui, Kujavijos vyskupas Stanislovas Kazimieras Dombksis (Stanisław Kazimierz Dąbbski), vos paskelbęs karaliumi Frydrichą Augustą, o vėliau Krokuvoje jį ir karūnavęs, bandė įbauginti Kazimierą Joną Sapiegą vadinamosiomis žiniomis nuo caro Petro I, perduotomis per Brandenburgo pasiuntinį. Vėliau vyskupo pokalbis su etmonu buvo referuotas Rusijos rezidentui Varšuvoje. Kujavijos vyskupas Sapiegą „įspėjo“, kad caras pažadėjęs „netrukus aplankyti Sapiegų namus ir jau parengė šimtą tūkstančių svečių, o etmonas tegu pamąsto, kur ir su kuo šiuos svečius pasitiks“. Caras įsitikinęs, kad Lietuva, tai yra bajorija, „rankos prieš šiuos svečius nepakels ir sutiks juos kaip tikrus svečius su duona ir druska“. Sapiegoms derėtų pasitarti su lauko etmonu, tai yra Juozapu Boguslavu Sluška, ir Respublika, tai yra bajorija, kaip to išvengti⁸.

Bajorijos kurstymas prieš Sapiegas

Užuomina apie „duoną ir druską“ nebuvo be pagrindo. Neapykanta Sapiegoms ir baimė, kad, karaliumi tapus Sapiegų remiamam kunigaikščiui De Konti, Lietuvos oligarchai dar labiau įtvirtins savo hegemoniją, skatino radikaliausius Sapiegų oponentus užmegzti lojalumo savo valstybei ribas peržengiančius ryšius su Rusija. Istoriografijoje jau rašyta apie Sapiegų priešininkų aliuozijas Rusijos rezidentui, kad jei Frydrichas Augustas neištvirtins

7 Rusijos pasiuntinio (rezidento) Aleksejaus Nikitino pasiuntinybės dokumentų nuorašas, in: Российский государственный архив древних актов, Ф. № 79: *Сношения России с Польшей*, оп. 1, кн. 251: *Статейный список резидента А. В. Никитина (1696–1698)*, л. 534v.

8 *Ibid.*, л. 537.

soste ir karaliumi taps kunigaikštis De Konti, tai jie norėtų su visa Lietuva pasiduoti caro protekcijai, nes Rusijoje imtos gerbti visokios, taip pat ir religinės, laisvės⁹. Šį pastebėjimą dabar galima papildyti Rusijos rezidento atsakymu į Sapiegų oponentų aliuozijas. Rezidentas nusprendė sustiprinti promaskvietišką Sapiegoms oponuojančių Lietuvos bajorų entuziazmą. Jis pareiškė, kad Smolensko šlėktos ir visa liaudis, gyvendama Maskvos valstybėje, yra labai patenkinta, visos ankstesnės Lenkijos ir Lietuvos karalių bei etmonų jiems suteiktos laisvės tebegalioja, ji gyvena pasiturinčiai. Be to, dar caras Smolensko šlėktas dažnai apdovanoja žemėmis Didžiarusijos srityse ir skiria jų atstovus į šias Didžiarusijos žemes vaivadomis dvejiems ar trejiems metams; taip daugelis Smolensko gyventojų labai praturtėja¹⁰. Akivaizdu, kad čia jau agitacija ne už Frydrichą Augustą, bet už Rusiją ir Petrą I.

Bandymai sumažinti Sapiegų įtaką kariuomenėje

Svarbiausias Saksonijos kunigaikščio stovyklos uždavinys buvo perimti Lietuvos kariuomenę arba bent jau kuo didesnę jos dalį ir neleisti Sapiegoms panaudoti ją kunigaikščio De Konti naudai. Tarp bajorų išplitusios antisapieginės nuotaikos sudarė prielaidas šių sumanymų sėkmei. Bajorijos nuotaikomis lengvai užsikrėsdavo kariuomenė, mat jos didelę dalį sudarė bajorai. Frydricho Augusto šalininkų Lietuvos kariuomenėje branduolys telkėsi apie lauko etmoną Juozapą Boguslavą Slušką ir iš jo aplinkos kilusius buvusius 1696 m. Lietuvos kariuomenės konfederacijos vadovus. Frydricho Augusto šalininkai viltis siejo su dar viena kariuomenės dalimi – svetimšalių rikiuotės daliniais, vadinamuoju svetimšalių autoramentu. Lig tol tai buvo didžiajam etmonui viena lojaliausių karių grupių, todėl ji sunkiai perimdavo antisapiegines bajorijos nuotaikas. Bet 1697 m. kovos dėl sosto specifika Saksonijos kunigaikščio stovyklai teikė tam tikrų vilčių. Svetimšalių rikiuotės daliniuose tarnavo daug vokiečių, dažnai kilusių iš antiprancūziškoje koalicijoje kariavusių kraštų: Brandenburgo, Habsburgų žemių, Saksonijos ir mažesnių vokiškų valstybėlių. Natūralu buvo tikėtis jų simpatijų savo tautiečiui. Vokiška Frydricho Augusto kilmė labai padėjo jam gauti Gdansko miesto paramą, tai nepaprastai komplikavo prancūzų ekspedicijos, turėjusios apsistoti Gdansko uosto reide, padėtį. Apie Lietuvos kariuomenėje tarnavusių vokiečių simpatijas Frydrichui Augustui yra užsiminę Saksonijos diplomatai. Pasiuntinys Hagoje Kristofas Dytrichas Bosė jaunesnysis (Christoph Dietrich Bose der Jüngere) įtikinėjo ten atvykusią Rusijos didžiąją pasiuntinybę, su kuria keliavo ir caras, kad nė vienas vokiečių generolas ar vyresnysis karininkas, tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, neparėmė „Sapiegų maišto“ prieš teisėtą karalių, tai yra Augustą Stiprujį. Ar šis diplomato pareiškimas atitiko tiesą, dar reikėtų tikslinti, remiantis kitais šaltiniais, tačiau panašių nuotaikų kariuomenėje galėjo

9 Sliesoriūnas G. „Jono Bokiejaus pasiuntinybė į Maskvą 1697–1699 metais ir Rusijos karinės intervencijos į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę 1697–1698 metais problema“, in: *Lietuvos istorijos metraštis 2004/1*, Vilnius, 2005, p. 57–76; idem, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų prorusiškos grupuotės formavimosi pradžia 1697 m.“, in: *Lituanistica*, Nr. 1 (25), 1996, p. 15–38.

10 *Статейный список резидента А. В. Никитина*, л. 529–529v.

Kandidatas į Abiejų Tautų Respublikos sostą
Liudvikas Pranciškus Juozapas Burbonas –
kunigaikštis De Conti (1664–1709), XVII a.

Candidate to the Lithuanian-Polish Commonwealth
throne Louis François Joseph de Bourbon –
Prince of Conti (1664–1709), 17th c.

Rmn-GP (Château de Versailles)

būti, juolab kad turime patvirtinimą iš Lenkijos kariuomenės. Čia svetimšalių rikiuotės daliniai – raitarai ir dragūnai, vedami generolo Brandto (Brandt) – vieninteliai iš visos Lenkijos armijos labai ryžtingai ir rezultatyviai talkino saksų kariuomenei žygyje į Gdanską, kur lapkričio pradžioje nesunkiai įveikė De Conti šalininkus ir sumušė ten nuvykusius negausius Lietuvos kariuomenės dalinius.

Sapiegų vienvaldystę Lietuvos kariuomenėje bandė pakirsti atsiųsti emisarai. Už perėjimą į Augusto Stipriojo pusę kariuomenei jie žadėjo per 3 mln. auksinų, naujasis karalius iš savo lėšų šią sumą buvo įsipareigojęs sumokėti dar rinkimų pažadais. Lenkijos kariuomenė, jau pradėjusi gauti jai skirtus milijonus, buvo sektinas pavyzdys. Tačiau net ir tokiomis aplinkybėmis Sapiegos 1697 m. rudenį pavyko išlaikyti kariuomenės kontrolę. Ji buvo sutelkta prie vakarinio Lietuvos pasienio, etmonas rezidavo Gardine. Iš čia buvo patogiausia įsitraukti į kovas dėl sosto Lenkijoje. Tuo metu, kai buvo sprendžiama dilema – siųsti ar nesiųsti į Lenkiją (prie Gdansko) Lietuvos kariuomenę, Lietuvoje aktyviai veikė naujojo karaliaus emisarai, taip pat Grigalius Oginskis. Pastarasis atvyko į Rytprūsius ir iš ten prieš Sapiegas kurstė Žemaitijoje esančius karius, žadėjo jiems išmokėti karaliaus skirtus pinigus¹¹. Tačiau tuo kritiniu kovos dėl karūnos momentu Augusto Stipriojo emisarai dar nepajėgė atplėšti iš etmono kariuomenės dalinių¹². Kad

11 „Im. Pan Hrehory Ogiński na ten czas chorąży W^oX^oLitt^o, który zasiadłszy w Tylży przed jarmarkiem S. Michalskim przyjeżdżających na stronę interessów królewskich i Rzpłtey Littewskiej ciągnął dodając gdzie było potrzeba y pieniędzy; tam będąc rozpisal listy do każdego chorągwi na Żmudzi, osobliwie w Szawelszczyźnie stojących, donosząc żeby przysyłali Deputatów po pieniądze declarowane od Króla Imci pod czas elekcyi, które on sam będąc commissarzem deklarował w Królewcu <...> wypłać“; [wykryty Lietuvoje 1697 metų rudenį aprašymas, in: Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 17, b. 177, l. 118.

12 „Nieposyłała żadna chorągiew po te pndze do Królewca za granicę przeciwko coaequacyi, która za assygnacyami W^o Hetmana rozdawać każe zasługi, a w tym tesz przychodzily ordynanse od Jm. Pa Hetmana W^o aby żadna chorągiew nieważyla się nigdzie posyłać deputatów nieruszając się z mieysc swoich“; *ibid.*

sudrausmintų kariuomenę, Kazimieras Jonas Sapiega paskelbė savo, tai yra didžiojo etmono, teismo nuosprendį Grigaliui Oginskiui – nuteisiamas už maišto kariuomenėje kurstymą, didžiojo etmono šeimežimą ir kariuomenės dalinių raginimą siųsti savo komisarus „į užsienį“, tai yra į Prūsijos kunigaikštystę¹³. Nuteisdamas Grigalių Oginskį didysis etmonas įsigijo nesutaikomą priešą, vėliau šis atsiskleidė kaip radikaliausio antisapieginio judėjimo sparno vadovas.

Augusto Stipriojo emisarų darbas savo vaisius atnešė vėliau, 1698 m. pradžioje, kai Sapiegos jau buvo pripažinę Augustą Stiprųjį. Tačiau Sapiegų susitaikymo su Augustu Stipriuoju tuo metu jau nebepakako, kad antisapieginio judėjimo vadovai atsisakytų sumanymo sukelti kariuomenės maištą prieš etmoną. Bet grįžkime prie padėties 1697 m. rudenį – reikia pripažinti, kad Sapiegos, spręsdami, kiek jie gali angažotis su Lietuvos kariuomene į kovas Lenkijoje, buvo varžomi labai didelio susirūpinimo tiek dėl kariuomenės išlaikymo ir eventualios karo kampanijos sąnaudų, tiek ir dėl galimų kariuomenės nelojalumo apraiškų.

Karinės poveikio priemonės Sapiegų vadovaujamiems daliniams

Kovojant dėl sosto 1697 m. nepavyko išvengti kraujo praliejimo. Saksų ir Lenkijos Karalystės daliniai (iš viso Augustas Stiprusis pasiuntė 3 tūkst. karių) lapkričio pirmomis dienomis prie Štumo, netoli Gdansko, sumušė negausius Lietuvos kariuomenės dalinius (raitarus)¹⁴, daugiausia jų galėjo būti 300. Prancūzijos diplomatai skelbėsi tikėjęsi, kad Kazimieras Jonas Sapiega prie Gdansko atsiųs 10 ar net 12–15 tūkst. karių¹⁵. Toks skaičiavimas buvo visiškai nerealus – visą Lietuvos kariuomenę tuo metu sudarė apie 8 tūkst. karių („ant popieriaus“). Lietuvos kariai prie Gdansko atvyko trimis srautais. Pirmieji 100 raitarų Kazimiero Jono Sapiegos buvo paskirti lydėti oficialią Respublikos, o iš tiesų – kunigaikščio De Conti šalininkų delegaciją iš Varšuvos į Gdanską¹⁶. Antroji grupė – apie 300 karių ir ginkluota asmens palyda – atvyko su etmono sūnumi, Lietuvos rūmų maršalka Aleksandru Povilu Sapiega¹⁷. Jis Lietuvos ir giminės vardu turėjo pasveikinti į Respubliką atvykusį išrinktąjį ir koordinuoti prancūzų bei Sapiegų veiksmus. Ši karinė Lietuvos rūmų maršalkos palyda išsidėstė Olyvos cistersų vienuolyne apylinkėse. Trečioji, didžiausia, grupė atvyko įkandin Aleksandro Povilo Sapiegos. Su ja kunigaikščio De Conti šalininkai siejo didžiausias viltis, tikėjosi, kad atvyks pats etmonas su didele Lietuvos kariuomenės dalimi¹⁸, tačiau atvyko tik kelios vėliavos. Tai

13 *Ibid.*

14 Wojtasik J. „Walka Augusta II“, s. 36.

15 Skrzypietz A. „Sapiehowie wobec elekcyi księcia Conti (1697 r.)“, s. 387.

16 Wojtasik J. „Walka Augusta II“, s. 33.

17 Komaszynski M. *Księcia Contiego niefortunna wyprawa po koronę Sobieskiego*, Warszawa, 1971, s. 130.

18 *Ibid.*

tapo pretekstu kunigaikščiui De Konti paskelbti apie neįvykdytus Sapiegų įsipareigojimus ir 1697 m. lapkričio 9 d. išplaukti su laivais iš Gdansko reido. Šią versiją populiarino specialiai De Konti ekspedicijai pateisinti leidžiami leidiniai, pasirodę jau 1698–1699 metais¹⁹. Prancūzai atkreipė dėmesį į Sapiegų finansines pretenzijas – turėjo atrodyti taip, lyg Sapiegos būtų stengęsi gauti pinigų, bet vengę suteikti realią karinę pagalbą.

Prancūzijos finansiniai įsipareigojimai

Polemikoje dėl „Sapiegų išdavystės“ Prancūzijos finansinių įsipareigojimų Sapiegomis ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenei problema yra esminė. Sapiegos 1696–1697 m. nuolat reiškė savo abejones, ar Prancūzijos ambasadoriaus finansiniai įsipareigojimai bus įvykdyti. Benediktas Povilas Sapiega net šiek tiek pagėdino Prancūziją ir jos karalių – Prancūzijos ambasadoriui pateikė rašytinį Prancūzijos įsipareigojimų nevykdymo įrodymą. Iš Sapiegų giminės archyvo paėmė ir ambasadoriui parodė Prancūzijos neįvykdytą rašytinį įsipareigojimą, duotą Henriko Valua rinkimų išvakarėse, sumokėti 100 tūkst. talerių Benedikto ir Kazimiero Sapiegų proseneliui Jonui Chodkevičiui²⁰. Ambasadoriaus Melchioro de Polinjako 1696–1697 m. duoti pažadai iš tiesų peržengė tas ribas, kurias brėžė Liudvikas XIV savo instrukcijose, kai nuolat primindavo savo atstovui nesišvaistyti finansiniais įsipareigojimais. Prancūzijos ambasadoriaus finansinis nepajėgumas išryškėjo elekciname seime. Po to, kai per karaliaus rinkimus bajorai skilo į dvi gruputes, Lietuvos didysis etmonas labai nerimavo, kad galimo vidaus karo akivaizdoje liks be finansinės paramos ir nepajėgs užtikrinti savo kariuomenės lojalumo. Dėl netesėtų pažadų jis labai priekaištavo Prancūzijos ambasadoriui. Pareiškė, kad nors kunigaikščiui De Konti linki tapti karaliumi, kaip karo vadas turi žvelgti į priekį ir žinoti, kaip galės kovoti, jei kils vidaus karas. Kad niekaip kitaip negalės išlaikyti kariuomenės lojalumo, kaip tik sumokėdamas jai algą už mažiausiai šešis ketvirčius. Ir kad tai ne kokie nors nauji jo reikalavimai, bet jau seniau su Prancūzijos ambasadoriumi suderėtos sąlygos²¹. Ir šį kartą Kazimieras Jonas Sapiega viešai išreiškė savo abejones dėl Prancūzijos finansinių įsipareigojimų Lietuvos kariuomenei vykdymo bei priekaištus dėl nespartaus kunigaikščio De Konti pasirengimo kelionei į Lenkijos ir Lietuvos Valstybę 1697 m. liepos 25 d., kai Varšuvoje vyko De Konti šalininkų suvažiavimas, kuriame buvo priimtas kunigaikščio šalininkų manifestas – jis tapo įžanga į po mėnesio ten pat paskelbtą rokošą. Lietuvos didysis etmonas pasirašyti manifestą sutiko tik po ilgų įkalbinėjimų. Kazimiero Jono Sapiegos viešos abejonės ir dėsimas kėlė nerimą De Konti šalininkams ir Prancūzijos diplomatams. Rugpjūčio 2 d.

19 De la Bizardiere M. D. *Histoire de la scission ou division arrivée en Pologne le XXVII. Juin M.DC.XCVII au sujet de l'election d'un Roy*, Paris, 1699; vertimas į lenkų kalbą – *Bezkrólewie po Janie III. Sobieskim. Dzieło Bizardiera przetłómaczone na język polski i objaśnione przypisami przez Juliana Bartoszewicza*, Wilno, 1853.

20 [Kalinka W.] *Depesze księdza*, t. 1, Poznań, 1855, s. 25–28. Daugiau apie tai žr. Sliesoriūnas G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse*, p. 214.

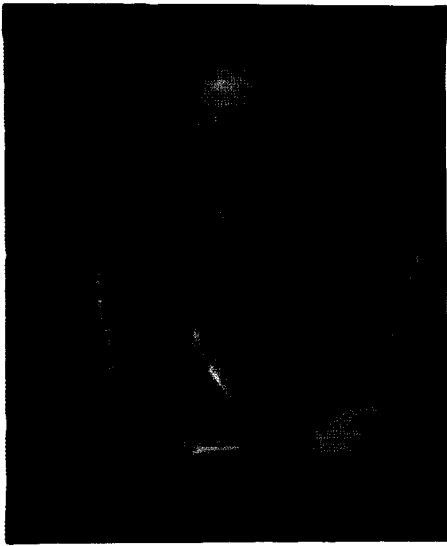
21 [Kalinka W.] *Depesze księdza*, t. 2, s. 33–34; Skrzypietz A. „Sapiehowie wobec elekcji księcia Conti (1697 r.)“, s. 383–384.

pranešime Liudvikui XIV ambasadorius prisipažino, kad problemų kyla dėl to, jog per visą tarpuvaldžio laikotarpį jo telkiami kunigaikščio De Konti šalininkai taip iki galo ir nepatikėjo, kad Prancūzija iš tiesų sumokės savo šalininkams jo žadamus 3 mln. auksinų²² (čia verta prisiminti, kad Frydrichas Augustas Vetinas vien tik kariuomenės algoms skyrė 10 mln. auksinų ir šią sumą iš tiesų buvo sukaukęs bei operatyviai pradėjo tesėti savo pažadą).

Netrukus kunigaikščio De Konti šalininkų stovykla įgavo išbaigtą politinę formą. 1697 m. rugpjūčio 26 d. Varšuvoje prasidėjo kunigaikščio šalininkų suvažiavimas. Po dviejų dienų – rugpjūčio 28-ąją – buvo sudarytas generalinis rokošas. Jo vadovu norėta paskelbti Kazimierą Joną Sapiegą, nes jis buvo vienintelis realią karinę jėgą turintis lyderis, taip pat aukštas senatorius. Tačiau jis atsisakė. Tada rokošo maršalka, tai yra politiniu lyderiu, buvo išrinktas Podolės stalininkas Steponas Humeckis (Stefan Humiecki), o Sapiega buvo paskelbtas „generalisimu“, nors buvo iš anksto sutarta, kad tai bus nominalios pareigos ir etmonas nesiims vadovauti Lenkijoje telkiamoms kunigaikščio De Konti šalininkų pajėgoms. Netrukus atėjusi žinia apie Augusto Stipriojo karūnavimą paskatino rokošo dalyvius skelbti bajorijos mobilizaciją. Paskelbus visuotinį šaukimą rugsėjo 26 d. (vėliau data buvo nukelta į spalio 10 d.) Mažosios Lenkijos bajorija turėjo susirinkti prie Zavichosto, Didžiosios Lenkijos – prie Lenčycos, o Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, vadovaujama Kazimiero Jono Sapiegos, – prie Gardino. Bajorija nurodytose vietose rinkosi negausiai, o Lietuvoje Sapiegos patys vengė organizuoti bajorijos visuotinį šaukimą. Tarpuvaldžio patirtis rodė, kad pavietuose taip šaukiami bajorai labiau simpatizavo antisapieginiam judėjimui. Visas Sapiegų dėmesys buvo sutelktas į Lietuvos kariuomenę ir jos lojalumo didžiajam etmonui išsaugojimą. Lietuvos kariuomenė, sutelkta daugiausia prie Gardino, liko vienintelė reali jėga, galinti ginklu paremti kunigaikštį De Konti, mat jis rugsėjo 25 d. pagaliau atplaukė prie Gdansko su šešių Prancūzijos karo laivų eskadra.

Kad įtikintų Kazimierą Joną Sapiegą jungtis prie rokošo ir toliau remti kunigaikštį De Konti, Prancūzijos ambasadoriui teko su Sapiegomis sudaryti rašytinį susitarimą dėl Lietuvos kariuomenės finansavimo. Apie šį susitarimą ambasadorius 1697 m. rugsėjo 13 d. pranešė savo karaliui. Prancūzijos vardu ambasadorius įsipareigojo: 1) Sapiegomis iš karto sumokėti 25 tūkst. talerių jų asmeninems išlaidoms padengti; 2) Lietuvos kariuomenei sumokėti 920 tūkst. auksinų – algą už du ketvirčius, šios lėšos skiriamos iš bendros Respublikos kariuomenei skirtos 3 mln. auksinų sumos; 3) ši suma turėjo būti suskaičiuota ir pademonstruota Lietuvos didžiojo etmono įgaliojams asmenims Gdanske, o tada deponuota asmenims, turintiems abiejų pusių, tai yra Prancūzijos ir Sapiegų, pasitikėjimą; tik įvykdę šią sąlygą, tai yra parodę pinigus ir juos deponavę, Sapiegos privalėjo siųsti Lietuvos kariuomenę kunigaikščiui De Konti į pagalbą; 4) at-

22 [Kalinka W.] *Depesze księdza*, t. 2, s. 39–40.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didysis etmonas ir Vilniaus vaivada Kazimieras Jonas Sapiega (1642–1720), apie 1700

Grand Hetman of the Grand Duchy of Lithuania and Voivode of Vilnius Kazimierz Jan Sapieha (1642–1720), ca 1700

ŽMA

vykus į Gdanską kunigaikščiui De Konti, jam į pagalbą atžygiavusiai Lietuvos kariuomenei turėjo būti išmokėta antra sutartos sumos dalis, tai yra dar 920 tūkst. auksinų, o Sapiegoms – dar 25 tūkst. talerių. Susitarimą papildomai savo garbės žodžiu laidavo De Konti šalininkų grupuotės vadovas – Lenkijos primas kardinolas Mykolas Steponas Radzejovskis (Michał Stefan Radziejowski)²³. Verta atkreipti dėmesį į dvi sąlygas: Lietuvos kariuomenė turėjo būti siunčiama į pagalbą kunigaikščiui De Konti tik po to, kai sutarta 920 tūkst. auksinų suma bus „parodyta“ ir „deponuota“. Per visą kunigaikščio De Konti buvimo prie Gdansko laikotarpį nei pirma, nei antra sąlyga nebuvo įvykdyta, tai yra suma nebuvo pademonstruota ten atvykusiam etmono sūnui, Lietuvos rūmų maršalkai Aleksandriui Povilui Sapiegai, nei juo labiau deponuota pasirinktiems Sapiegu pasitikėjimą turintiems Lenkijos senatoriams. Vadinasi, laikantis susitarimo, Lietuvos kariuomenė neprivalėjo būti siunčiama prie Gdansko į pagalbą kunigaikščiui De Konti. Vienintelė susitarimo dalis, kuri, iš visko sprendžiant, buvo įvykdyta – tai Sapiegoms į Gardiną atvežti 25 tūkst. talerių. Gavę šią sumą Sapiegos pasiuntė prie Gdansko antrą ir trečią Lietuvos kariuomenės partijas – su rūmų maršalka Aleksandru Povilu Sapiega (apie 300 raitelių) ir jam įkandin dar vieną grupę. Pirmoji Lietuvos kariuomenės partija – apie 100 karių, kaip jau buvo minėta, į Gdanską iš Varšuvos atvyko kiek anksčiau. Taigi, Prancūzija savo prisiimtų įsipareigojimų neįvykdė, tad, formaliai žiūrint, savo dalies įsipareigojimų neprivalėjo vykdyti ir Sapiegos.

Sapiegų apsisprendimą 1697 m. vasarą ir rudenį remti Prancūzijos kandidatą vadinti vien tik finansiniu suinteresuotumu būtų neteisinga. Jau minėta, kad deklaruoti Prancūzijos finansiniai įsipareigojimai buvo gerokai mažesni nei analogiški Frydricho

Augusto įsipareigojimai. Prancūzijos – kiek daugiau nei 2 mln. auksinų, įskaičiuojant ir 50 tūkst. talerių Sapiegų išlaidoms padengti, o Saksonijos kunigaikštis įsipareigojo Lietuvos kariuomenei sumokėti 3,333 mln. auksinų. Be to, Saksonijos kunigaikštis pinigų skyrė senosioms Respublikos skoloms padengti – mainais už tai nereikalavo aktyviai kovoti su prancūzais ir jų šalininkais, o kunigaikštis De Konti – kaip užmokestį už karinę paramą kovojant dėl sosto. Sapiegos į Gdanską pasiuntė daugiau karių nei jiems išlaikyti realiai gavo lėšų iš prancūzų. Pagrindinė suma, kurią kunigaikštis De Konti galų gale sutiko deponuoti Gdanske esantiems ir Sapiegų pasitikėjimą turintiems keliems lenkų senatoriams (pavyzdžiui, vyskupui Chrizostomui Zaluskiui (Chryzostom Zaluski), o Aleksandras Povilas Sapiega turėjo tuo įsitikinti, taip ir nebuvo deponuota. Įsipareigojimų neįvykdė abi pusės. Esminis skirtumas tas, kad Sapiegos rizikavo viskuo, įskaitant ir savo gyvybes, o Prancūzija ir kunigaikštis De Konti – tik pinigais.

Kad teisėtu valdovu pripažįsta Augustą Stiprujį, Sapiegos oficialiai paskelbė Vilniuje 1697 m. lapkričio 23 d., praėjus dviem savaitėms po to, kai De Konti išplaukė. Jie jau žinojo ir apie Lietuvos kariuomenės dalinių sumušimą, ir apie Aleksandro Povilo Sapiegos suėmimą Gdanske. Pripažino jau po to, kai Augustas Stiprusis išsiuntė rusams oficialų prašymą pradėti intervenciją į Lietuvą, o caras Petras I – savo įsaką patenkinti šį Augusto Stipriojo prašymą. Dar galima pridurti, kad karalius jau buvo užsitikrinęs, jog kovai Respublikoje netrukus galės panaudoti apie 20 tūkst. saksų iš sąjungininkų Vokietijoje surinktų karių, derėjosi dėl dar didesnio papildymo ir karo laivų nuomos Olandijoje.

Visa tai žinodami galime konstatuoti, kad Sapiegos ir apie juos susitelkę kiti Lietuvos didikai, nesuskubę anksčiau pripažinti pirmojo Vetino Lenkijos ir Lietuvos soste, paskutiniu momentu išsisuko nuo neišvengiamo visiško sutriuškinimo. Tačiau netolima ateitis parodė, kad Sapiegos laimėjo tik laiko – trejus metus, o sutriuškinimą jiems vis tiek teko patirti.

23 *Ibid.*, s. 56.